

5. **Михайленко К. Е.** Вопросы сотрудничества государств в области оказания международной правовой помощи / К. Е. Михайленко // Право и политика. – 2002. – № 6. – С. 94–99.
6. **Попко В. В.** Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції : монографія / В. В. Попко. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2007. – 487 с.

Надійшла до редколегії 26.06.2012 р.

УДК 342.9 (477)

Ю. О. Левенець

*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досліджуються деякі питання щодо проблеми визначення адміністративної відповідальності в чинному адміністративному законодавстві, зокрема в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, законодавство.

Исследуются некоторые вопросы, касающиеся проблемы определения административной ответственности в действующем административном законодательстве, в частности в Кодексе Украины об административных правонарушениях.

Ключевые слова: административная ответственность, законодательство.

In the article, explores some of the issues regarding the problem of determining the administrative responsibility in the current administrative legislation, directly in the Code of administrative offences of Ukraine. Key words: administrative responsibility, legislation.

Key words: administrative responsibility, legislation.

Відповідно до положень Указу Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 р. № 810/98 (системний номер 810/98) «важливим чинником виходу із трансформаційної кризи українського суспільства є створення сучасної, ефективної системи державного управління...

Існуюча в Україні система державного управління залишається в цілому неефективною, вона еkleктично поєднує як інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися у період незалежності України. Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей...

Метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам» [14].

У державному управлінні важливе місце належить правовому регулюванню відносин адміністративної відповідальності. Сучасний стан цього адміністративно-правового інституту, незважаючи на часті зміни положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), не відповідає належною мірою об'єктивним потребам розвитку демократичного суспільства, унаслідок чого адміністративна відповідальність як важливий інструмент реагування на адміністративні правопорушення не виконує в повному обсязі покладені на неї завдання.

Ще до проведення судової реформи в 1864 р. виникало питання про необхідність відмежування злочину від «поліцейських проступків» і як наслідок – створення спеціальних поліцейських судів та адміністративних органів для розгляду справ, які належали до категорії «поліцейські проступки». Було розроблено спеціальний судово-поліцейський статут (розробником був граф Д. Н. Сперанський), але імператор Олександр II не затвердив його. Деякі вчені вважають першим нормативно-правовим актом, який регулював питання адміністративної відповідальності, Статут про покарання 1864 р., яким передбачалося судочинство у справах про «незначні проступки – тобто найменш тяжкі проступки, ніж злочин», що належали до компетенції мирових суддів.

Відомі вчені-адміністративісти дореволюційної епохи, такі як А. І. Єлістратов, А. М. Кулішер, В. О. Дерюжинський та інші, вказували у своїх працях на «юрисдикційну функцію адміністративних установ, які при виконанні своїх поліцейських повноважень мають

можливість призначати стягнення в порядку охорони, тобто в поза-судовому порядку, та наявність теорії про каральну санкцію адміністративних актів...». Але ці вчені ще не визнавали такого виду юридичної відповідальності, як адміністративна, оскільки вважали ці події винятковими, такими, що не заслуговують на значну увагу [9, с. 21].

Вважається, що інститут адміністративної відповідальності виник лише в перші роки радянської влади. Адміністративна відповідальність тоді була одним із найважливіших засобів здійснення функцій молодій радянській державі, а також виховання її громадян та покарання злісних порушників законності. У ті часи різноманітними державними органами було прийнято багато нормативних актів у цій сфері, а вміщені в них правила, які регулювали однорідні суспільні відносини, часто суперечили одне одному, через що виникла нагальна необхідність в їх уніфікації, систематизації та кодифікації. Питання про кодифікацію було піднято в 60-ті роки минулого століття. У 1980 р. було підготовлено проект «Основ законодавства Союзу РСР та союзних республік про адміністративну відповідальність». 23 жовтня цього ж року Верховна Рада СРСР прийняла «Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік про адміністративну відповідальність», згідно з якими починаючи з 1984 р. приймалися відповідні кодекси всіх союзних республік [13, с. 34–36].

Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення було прийнято 7 грудня 1984 р. № 8073-Х, введено в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 7 грудня 1984 р. № 8074-10. Він є чинним і на цей час. Тобто адміністративне законодавство залишилося в пострадянському просторі. У законодавстві про адміністративні правопорушення, яке склалося сьогодні, відсутня систематизація норм у рамках одного закону, що призводить до конкуренції норм, невідповідності їх вимогам, які ставляться до правової норми, та проблем застосування. Тоді як у Російській Федерації ще 20 грудня 2001 р. Державною Думою РФ було прийнято новий Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення від 30 грудня 2001 р. № 195-ФЗ.

Як передбачено в п. 4 положень Указу Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 р. № 810/98, «ефективне правове супроводження адміністративної реформи передбачає подальшу систематизацію адміністративного законодавства, насамперед шляхом

його кодифікації. Оскільки здійснити кодифікацію норм адміністративного законодавства одночасно і в одному акті об'єктивно неможливо, доцільно здійснити поетапну кодифікацію за окремими сферами та інститутами адміністративно-правового регулювання. Кожний етап цього процесу має завершуватися підготовкою окремих частин майбутнього узагальнюючого Адміністративного кодексу України у вигляді відповідних томів (або „книг“), що повинні мати кодифікований характер і можуть називатися відповідними „кодексами“. Орієнтовна структура (з урахуванням черговості прийняття) Адміністративного кодексу повинна включати: 1) Кодекс про адміністративні проступки; 2) Адміністративно-процесуальний кодекс; 3) Адміністративно-процедурний (процедуральний) кодекс; 4) Кодекс загальних правил поведінки державних службовців, а також деякі інші кодифіковані акти» [14].

Поняття адміністративної відповідальності має дещо спірний та суперечливий характер. Одні автори адміністративну відповідальність ототожнюють із санкцією (із покаранням), а інші – з обов'язком особи відповідати за свої протиправні вчинки. Ще в 1959 р. А. Є. Луньов, один із найвидатніших радянських учених-адміністративістів, говорив про практичну і теоретичну важливість інституту адміністративної відповідальності й зазначав, що досить мало зроблено в теорії права в цьому напрямі. Протягом наступних десятиліть було здійснено титанічну роботу з розвитку інституту адміністративної відповідальності. Але й до сих пір в жодному нормативно-правовому акті, та й в науковій літературі немає визначення терміна «адміністративна відповідальність».

Доктор юридичних наук, професор К. С. Бельський вважає, що причина такого стану речей полягає в «...недостатній науковій розробці поняття, що розглядається (мається на увазі адміністративна відповідальність. – *Ю. Л.*) і в кінці кінців в однобічному-каральному погляді на нього: вже декілька десятиліть адміністративна відповідальність визначається як застосування адміністративного примусу до особи, яка вчинила адміністративний проступок». Автор цих рядків зазначає також, що «каральний підхід до визначення поняття адміністративної відповідальності не розкриває дану категорію повністю, не відображає всі її структурні елементи, а замикається на одному, фактичному ототожненні понять „відповідальність“ та „покарання“». Він не погоджується з позицією І. А. Галагана, який вважає, що ці поняття є однопорядковими, вони стоять поряд і не можуть існувати один без одного. Будь-яка відповідальність і є тим

чи іншим покаранням, яке є лише юридичною формою її вираження та прояву. К. С. Бельський стверджує, що таке положення є неправильним, оскільки обмежує зміст відповідальності одним елементом. На його думку, поняття «покарання» та «відповідальність» мають різні часові й просторові рамки становлення і розвитку. Він зазначає: покарання – це суто юридична категорія, яка виникла в первіснообщинному суспільстві і з розвитком державності була поставлена на правову основу, пройшовши довгий шлях від кровної помсти до санкцій, які встановлюються та застосовуються державними органами. Як з точки зору законодавчого оформлення, так і з позиції наукового обґрунтування покарання розвивалося й розглядалося до XIX ст. без «прив'язки» до інституту відповідальності. Категорія відповідальності, філософсько-релігійна, наповнена моральними змістом [3, с. 12–13].

Адміністративну відповідальність розглядають як один із видів юридичної відповідальності; як форму реалізації державного примусу; як сукупність правовідносин в матеріальному та процесуальному аспектах.

К. С. Бельський наводить два визначення терміна «адміністративна відповідальність»: перше – як «реагування держави на адміністративне правопорушення, що виражається в реалізації компетентним органом (посадовою особою) права пред'явити обвинувачення певній особі, піддати протиправне діяння офіційній оцінці і у випадку негативної оцінки застосувати до винної особи адміністративні стягнення» [3, с. 16]; друге визначення: адміністративна відповідальність – специфічне положення правопорушника, який поряд із зазнанням адміністративно-примусових заходів впливу реалізує процесуальні права на надання пояснень по суті порушення, справедливу та об'єктивну оцінку компетентним органом скоєного діяння та коректне з правового та морального поглядів застосування до нього адміністративного покарання. К. С. Бельський зазначає, що поняття адміністративної відповідальності має синтезувати два основних визначення: перше характеризує адміністративну відповідальність як об'єктивну категорію, що являє собою реакцію держави на адміністративне правопорушення; друге характеризує адміністративну відповідальність як суб'єктивно-особистісну категорію, як сукупність правомочностей покараної особи [3, с. 20].

Д. М. Бахрах, у свою чергу, говорить про те, що «адміністративна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності».

ті, їй притаманні всі ознаки останньої. Разом з тим вона є складовою частиною адміністративного примусу та наділена всіма його властивостями» [2, с. 23].

Л. В. Коваль вважає, що «адміністративна відповідальність – це суспільне відношення, яке регулюється нормами матеріального і процесуального адміністративного права, а також кримінального і цивільного процесів і має своєю метою адміністративне покарання громадян, винних у вчиненні адміністративного правопорушення» [5, с. 7].

На думку С. О. Мосьондз, «під адміністративною відповідальністю слід розуміти специфічне реагування держави на адміністративний проступок, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта проступку» [11, с. 110].

З погляду С. Г. Стеценко, «адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні проступки, особливих санкцій – адміністративних стягнень» [12, с. 223]. В. В. Зуй висловлює думку, згідно з якою «адміністративна відповідальність – це накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру» [1, с. 170]. А. І. Миколенко зауважує: «Адміністративна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, який передбачений чинним адміністративним законодавством, яка настає за вчинення адміністративного проступку і полягає в покладанні в особливому процесуальному порядку на винних осіб адміністративних стягнень і заходів впливу, які застосовуються до неповнолітніх, органами адміністративної юрисдикції (органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, судами загальної юрисдикції та їх посадовими особами), завдяки чому реалізується обов'язок особи, яка винна у вчиненні адміністративного проступку, зазнати передбачені чинним законодавством обмеження матеріального, морального і організаційного характеру» [10, с. 19].

Ю. С. Шемшученко, у свою чергу, дає таке визначення: «Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинення ними адміністративного правопорушення» [4, с. 17]. Д. М. Лук'янець висловлює думку, що «вся концепція адміністративно-деліктного відношення будується на системі уявлень про подвійну природу юридичної відповідальності

як обов'язку, з одного боку, і покарання – з іншого» [8, с. 9]. Він зауважує, що всі наведені підходи нагадують спробу дослідити ціле за його окремими проявами, але при цьому не складається чіткого уявлення про саме ціле. За відправну точку він узяв аксіоматичне положення про те, що адміністративна відповідальність – явище суто правове, породжене правовим регулюванням відповідних відносин. Як вважає Д. М. Лук'янець, адміністративна відповідальність – це механізм реалізації в адміністративному порядку санкції правової норми, яка має форму стягнення [8, с. 19–20, 23].

У Кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення (зарєєстрований у НРПА РБ 20 травня 2003 р. за № 2/946, прийнятий Палатою представників 17 грудня 2002 р. і затверджений Радою Республіки 2 квітня 2003 р.; нова редакція – Закон Республіки Білорусь від 17 липня 2009 р. № 48-3) у главі 4 «Принципи та умови адміністративної відповідальності» ст. 4.1 наведено визначення адміністративної відповідальності як застосування адміністративного стягнення до фізичної особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також до юридичної особи, яка визнана винною та підлягає адміністративній відповідальності відповідно до положень КРБпАП [6].

Кваліфікуючими ознаками адміністративної відповідальності є: 1) підстава адміністративної відповідальності – адміністративне правопорушення (проступок), які не являють собою великої суспільної небезпеки; 2) наявність особливого набору засобів адміністративного впливу – адміністративних стягнень; 3) наявність системи органів адміністративної юрисдикції, які відповідно до повноважень, визначених законодавством, мають право застосовувати заходи адміністративних стягнень та притягувати до відповідальності правопорушників; 4) особливий порядок реалізації адміністративної відповідальності.

Таким чином, адміністративна відповідальність є засобом охорони та захисту суспільних відносин, який використовується державою як адміністративний примус і полягає в застосуванні до суб'єкта адміністративного проступку адміністративних стягнень та заходів впливу, установлених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

У новому Кодексі про адміністративні проступки слід навести чітке визначення (дефініцію) поняття «адміністративна відповідальність». Відсутність такого визначення в КпАП «збіднює» його зміст, що дозволяє суб'єктам, які застосовують законодавство, глу-

мачити норми та сутність КпАП, а також «призначення» адміністративної відповідальності на власний розсуд, згідно зі своїм баченням та рівнем правової культури.

Тому під адміністративною відповідальністю слід розуміти один із видів юридичної відповідальності, яка за рахунок адміністративних норм регулює специфічні адміністративно-деліктні правовідносини в різних сферах публічно-приватного, суспільного життя, що складаються з приводу вчинення деліктоздатною особою передбаченого нормами законодавства адміністративного делікту (проступку), із застосуванням до правопорушника особливої санкції правової норми. Ця санкція виражається у формі адміністративного стягнення з метою виховання правопорушника чи/або попередження вчинення нових адміністративних деліктів (проступків), а також надання реальної можливості державі в особі уповноважених органів реалізовувати завдання Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо охорони прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій, установа правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного й неухильного дотримання положень Конституції і норм законів України, поваги до прав, честі й гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків та відповідальності перед суспільством.

Бібліографічні посилання

1. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.
2. **Бахрах Д. Н.** Административная ответственность граждан СССР : учеб. пособие / Д. Н. Бахрах. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 204 с.
3. **Бельский К. С.** Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура / К. С. Бельский // Государство и право. – 1999. – № 12. – С. 12–20.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.
5. **Коваль Л. В.** Відповідальність за адміністративні правопорушення / Л. В. Коваль. – К. : Вища шк. : Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1975. – 65 с.
6. Кодекс Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення: нова редакція – Закон Республіки Білорусь від 17 липня 2009 р. № 48-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.levonevsky.org.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р.

- № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. **Лук'янець Д. М.** Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : монографія / Д. М. Лук'янець. – Суми : Університетська книга, 2006. – 367 с.
 9. **Матіос А. В.** Адміністративна відповідальність посадових осіб / А. В. Матіос. – К. : Знання, 2007. – 223 с.
 10. **Миколенко А. И.** Административный процесс и административная ответственность в Украине : учеб. пособие / А. И. Миколенко. – 2-е изд., доп. – Х. : Одиссей, 2006. – 352 с.
 11. **Мсьондз С. О.** Адміністративне право України (у визначеннях та схемах) : навч. посіб. / С. О. Мсьондз. – К. : Атіка, 2008. – 272 с.
 12. **Стеценко С. Г.** Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2008. – 624 с.
 13. **Тимошенко И. В.** Административная ответственность : учеб. пособие / И. В. Тимошенко. – М. : МарТ ; Ростов н/Д : МарТ, 2004. – 288 с.
 14. Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 р. № 810/98 Системний номер: 810/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Надійшла до редколегії 09.06.2012 р.

УДК 343.11

Л. А. Лєгеца

Київська академія адвокатури України

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДСУДНИХ У СПРАВАХ ПРО ХАБАРНИЦТВО

Розглянуто деякі тактичні прийоми допиту в суді державним обвинувачем підсудного у справах про хабарництво. Виокремлені тактичні завдання обвинувача під час допиту підсудного в умовах конфліктних або безконфліктних ситуацій.

Ключові слова: прокурор, підтримання державного обвинувачення, допит, тактичний прийом.

Рассмотрены некоторые тактические приемы допроса в суде государственным обвинителем подсудимого в делах о взяточничестве.

© Лєгеца Л. А., 2012